

DOI: 10.31388/2519-884X-2023-47-142-150

УДК: 65.011.14

*Шумінська О. Б., старший викладач кафедри
гуманітарної освіти і туризму*

*ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»
olga1970@ukr.net*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

***Анотація.** У статті розкриті методологічні засади формування системи соціальної відповідальності бізнесових структур в їх органічній єдності з економічною відповідальністю як цілісності. Встановлено, що соціальна і економічна відповідальність повинна розглядається як цілісна система, так, як від їх розвитку визначатиметься і рівень досягнення соціально-економічних цілей. Розглянуті основні сфери реалізації принципів відповідальності підприємствами. Проведені дослідження щодо розуміння корпоративної соціальної відповідальності між керівними підприємств та населення України. В контексті методології формування соціальної відповідальності розглянуті основні пріоритетні орієнтаційні погляди в системі напрямів дій. Досліджено, що результативна система соціальної відповідальності суб'єктів бізнесової діяльності може бути сформована лише на обґрунтованих теоретико-методологічних засадах корпоративної соціально-економічної відповідальності як цілісності в органічній єдності інтегрованих складових потенціалу соціально-економічних систем.*

***Ключові слова:** соціальна відповідальність, бізнес, підприємство, система, економіка.*

JEL code classification: M 21

***Shuminska O. B.,**
senior lecturer SS NULES of Ukraine «Berezhany Agrotechnical Institute»
olga1970@ukr.net*

THEORETICAL BASIS OF SOCIAL RESPONSIBILITY

***Abstract.** The article reveals the methodological foundations of the formation of the system of social responsibility of business structures in their organic unity with economic responsibility as a whole. It was established that social and economic responsibility should be considered as a whole system, so that the level of achievement of socio-economic goals will be determined from their development. The main areas of implementation of the principles of responsibility by enterprises are considered. Conducted research on the understanding of corporate social responsibility among managers of enterprises and the population of Ukraine. In the context of the methodology of the formation of social responsibility, the main priority orientation views in the system of directions of actions are considered. It has been investigated that an effective system of social responsibility of business entities can be formed only on the well-founded theoretical and methodological foundations of corporate social and economic responsibility as integrity in the organic unity of integrated components of the potential of social and economic systems.*

***Key words:** social responsibility, business, enterprise, system, economy.*

Постановка проблеми.

В сучасних умовах комплексною проблемою, яка охоплює: національний, галузевий рівні; підприємницькі структури та функціонально забезпечуючі служби є забезпечення соціальної відповідальності бізнесових структур в процесі їх корпоративної діяльності. Розв'язання даної проблеми потребує

розробки нового наукового підходу щодо формування системи забезпечення соціальної відповідальності підприємницьких структур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання соціальної відповідальності займалися такі вітчизняні і зарубіжні вчені, як Гудзинський О.Д., Гуренко Т. О., Судомир С. М., Судомир М. Р. та ін.

Проблеми визначення соціальної відповідальності знайшли своє відображення у працях М. Туган-Барановського, який критерії формування соціальної відповідальності підприємств, розглянув через розподіл доходів на предмет оцінки справедливого рівня заробітної плати як критерію соціальної відповідальності підприємства.

Г. Форд соціальну діяльність розглядав як додатковий, але важливий для організації трудових відносин. [17].

Психологічного підходу до формування системи соціальної відповідальності дотримується К. Муздибаєв, який розглядає через її напрями в контексті усвідомленості необхідності її в системі суспільної діяльності і поведінки.

Як філософсько-соціологічну категорію соціальну відповідальність бізнесу розглядають О. Ф. Новікова, М. Є. Дейч та О. В. Панькова, що відображає об'єктивно необхідні відносини між особистістю та суспільством на основі їх взаємних зобов'язань, які реалізуються у свідомій та вольовій поведінці й діяльності [12].

М. Юнус – запропонував механізм створення організованої системи соціально відповідального бізнесу у формі соціального підприємництва.

М. Буковинською – охарактеризовано теоретичні аспекти визначення формування соціальної відповідальності бізнесу [9].

Х. Бергманом – розроблено теоретико-методичні засади оцінки соціальної відповідальності підприємств у сільському господарстві з урахуванням спеціалізації виробництва.

В контексті методологічного підходу до формування результативних систем управління при розв'язанні організаційних, соціальних, екологічних,

економічних та менеджерських задач розкриваються в наукових працях Гудзинського О. Д., Судомир С. М., Гуренко Т. О. [6].

Мета статті полягає в розробці системного підходу щодо формування системи забезпечення соціальної відповідальності підприємницьких структур.

Виклад основного матеріалу.

Серед основних сфер реалізації принципів відповідальності підприємствами виділяють наступні:

- 1) дотримання зобов'язань перед партнерами і працівниками;
- 2) виконання зобов'язань перед бюджетом;
- 3) дотримання правил взяття на облік і ведення готівки;
- 4) відповідальність за приховування виручки в іноземній валюті;
- 5) дотримання дисципліни щодо обов'язкових платежів до державних позабюджетних фондів;
- 6) дотримання вимог податкового законодавства;
- 7) відповідальність за якість і безпеку товарів (послуг, робіт);
- 8) дотримання стандартів;
- 9) відповідальність у сфері будівництва;
- 10) відповідальність за використання земель та інших природних ресурсів;
- 11) відповідальність за порушення митних правил і процедур;
- 12) відповідальність за шкоду, заподіяну працівниками підприємства та ін.» [18, с. 107].

У контексті соціальної відповідальності економічна наука приділяє увагу вивченню взаємовідносин бізнесу та суспільства.

Представляє науковий інтерес позиція науковців Олійника О. В. [13], Гудзинського О. Д. [5], Гудзинського С. О. [7], Судомир С. М. [5], які «соціальну відповідальність» розглядають виходячи із системного підходу через:

- стратегію бізнесових структур в контексті їх сталого розвитку;

- як основну із складових системи конкурентних переваг соціально-економічних формувань;

- усвідомлену переконаність в наданні пріоритетності ціннісним орієнтаціям і соціальній відповідальності як головним індикатором оцінки рівня цивілізованості підприємницьких структур;

- нову концепцію корпоративної соціальної відповідальності, яка покладається в основу розробки теоретико-методологічних засад формування результативного управління системними цілісностями національного, регіонального, галузевого, підприємницького та іншого спрямування в органічній єдності екологічних, соціальних, організаційних, економічних складових, як цілісностей [5].

У даний час суспільство приходить до усвідомлення, що економічний розвиток потрібно розглядати в рамках концепції суспільного розвитку, де важливу роль відіграє соціальна відповідальність бізнесу.

На думку Кусик Н. Л. соціальна відповідальність бізнесу – це відповідальність компанії за суспільну корисність своєї діяльності перед усіма людьми та організаціями, з якими вона взаємодіє в процесі функціонування та перед суспільством загалом [11].

За результатами досліджень більша частина авторів підкреслюють взаємозв'язок між соціальними, економічними та екологічними аспектами, та впливами діяльності підприємств.

Нами проведені дослідження щодо розуміння корпоративної соціальної відповідальності між керівними підприємств та населення України, де встановлено різницю в напрямках корпоративної соціальної відповідальності, де керівникам підприємств більш важливим напрямом являється випус якісної продукції, а працівникам важливою складовою являється високі заробітні плати.

Однаково поділяють важливий напрямок такої складової, як чесність, прозорість та звітність, підтримка освіти та допомога малозабезпеченим.

Рис. Експертна оцінка корпоративної соціальної відповідальності

Підтримуємо позицію авторів Гудзинського О. Д., Судомир С. М., які вважають, що соціальна і економічна відповідальність повинна розглядатися як цілісна система, так, як від їх розвитку визначатиметься і рівень досягнення соціально-економічних цілей. Рівень сформованості і розвитку такої системи, як зазначають автори в свою чергу, визначатимуть рівень сформованості потенціалу: цінностей, культурних складових, етичної поведінки; соціального клімату; соціально-етичної та інноваційної сприйнятливості; світоглядного розвитку; духовної переконливості; правової культури; цільових цивілізованих установок; переконливості в обов'язковості соціальної і екологічної відповідальності; доходної справедливості суб'єктів праці; моральної складової; інтелектуалізації і компетентизації та інше [5].

Погоджуємося з авторами у запропонованих ними критеріях оцінки які охоплюють складові системної цілісності за сформованими ними блоками синергізму: організаційно-комунікаційних зв'язків внутрішньосистемного спрямування; сформованої результативної системи управління соціально-економічною діяльністю підприємства як цілісністю; розвитку потенціалу підприємств як соціально-економічної цілісності; соціальної відповідальності підприємств як соціально-економічних систем; інформаційного, аналітичного та

контрольно-відслідковуючого забезпечення; розвитку корпоративних інтересів соціально-економічних систем та ін. [6].

В контексті методології формування соціальної відповідальності проф. Судомир С. М. запропоновані основні пріоритетні орієнтаційні погляди в системі напрямів дій, які предсталені в табл. 1.

Таблиця 1

Пріоритет орієнтаційних поглядів в системі напрямів дій в контексті соціальної відповідальності

Показники	Напрями переосмислення дій
Цінностей	Орієнтація на: гармонійний розвиток систем; рівень і якість життя людей; розвиток культурної складової системної цілісності; самоорганізацію і саморозвиток; інтелектуальний розвиток та ін.
Цільових установок	Орієнтація суб'єктів діяльності на: задоволення потреб споживачів згідно з обраними сегментами ринку відповідних стратегічних зон господарювання; виконання зобов'язань перед суб'єктами за корпоративними інтересами; сталий розвиток соціально-економічних систем
Споживчих пріоритетів	Орієнтація на: якісні характеристики споживчих товарів, наданих послуг; структурної раціональності споживчих пріоритетів
Значимості факторів забезпечення успіху в діяльності суб'єктів господарювання в системній цілісності	Орієнтація на: раціонально збалансовану факторну складову функціонального забезпечення успіху в діяльності суб'єктів господарювання як системну цілісність; поведінку мінімального фактору збудження системи через розвиток фази хаосу та біфуркацій
Свідомості, світогляду	Орієнтація на: широту і глибину кругозору в системі взаємодій явищ і процесів екологічного, соціального та економічного спрямування; розуміння сутності економічних категорій і понять як динамічно-розвиваючих елементів системно-синергетичної методології; динамічно-структурної раціональності; інтелектуальний розвиток інтелектуально-людського капіталу
Сутності значної частини економічних категорій і понять	Орієнтація на: розуміння сутнісних категорій через динамічний розвиток їх якісних семантичних параметрів системних знань про явища і процеси. Орієнтація на: функціонально-забезпечуючі підсистеми управління системним розвитком

	соціально-економічних формувань через сформований потенціал їх здатності з найвищою результативністю виконувати обслуговуючі функції
Змістовності владних, власнісних, владно-власнісних відносин	Орієнтація на: раціональну збалансованість владно-власнісних відносин в тріадній взаємодії «функцій, обов'язків і відповідальності» – «ресурсів, прав і влади»; правомочність в контексті права на розпорядження і користування ресурсним потенціалом та функцією; раціональну збалансованість державної власності в різних її формах з приватною; владу через право розпоряджатися ресурсами та функцією
Відносин відповідальності	Орієнтація на: раціональну збалансованість обов'язків і відповідальності з правом розпоряджатися і користуватися ресурсами функціонального призначення; ієрархічно-спрямовану відповідальність в системі діяльності організацій та менеджменту
Ключових орієнтирів в структурі потреб та інтересів	Орієнтація на: задоволення потреб соціально-духовного при достатньому науково обґрунтованому рівні матеріального забезпечення; рівень і якість життя; саморозвиток особистісних характеристик як складових інтелектуального потенціалу
Критеріїв оцінки діяльності організацій та їхніх систем менеджменту	Орієнтація на: результативність діяльності організаційних соціально-економічних систем; результативність системи менеджменту; досягнення цілей організацій та менеджменту як головного системо утворюючого критерія

Примітка. Розробка [16]

Таким чином, як вважають автори Гудзинський О. Д., Судомир С. М., Гуренко Т. О. результативна система соціальної відповідальності суб'єктів бізнесової діяльності може бути сформована лише на обґрунтованих теоретико-методологічних засадах корпоративної соціально-економічної відповідальності як цілісності в органічній єдності інтегрованих складових потенціалу соціально-економічних систем [6].

Підтримуємо авторів і в тому, що соціальна відповідальність повинна охоплювати в системі такі аспекти як: психологічний, поведінковий, етичний, соціальний, організаційно-культурний, ціннісноорієнтаційний, світоглядний,

системно-інноваційний, організаційновзаємодіючий, екологічний, системно-комплексний, мотиваційно-активізаційний, інтелектуально-креативний, владно-власницький, комунікаційний, моральний, економічний, правового спрямування, управлінський та ін., кожний із яких є складовою системної цілісності, спрямованої на досягнення загальної соціально-економічної цілі організаційних формувань, має свої особливості, які повинні враховуватися при розробці методологічних засад формування результативної системи соціальної відповідальності підприємницьких структур [5].

Слід відмітити, що розвиток корпоративної культури повинен базуватися на використанні моральних принципів етичного кодексу компаній.

Висновки. На основі узагальнення теоретичних положень та сформованої мети соціальної відповідальності обґрунтована методологія розробки корпоративної соціальної відповідальності організаційних утворень як системних цілісностей, що охоплює в органічній єдності соціальну і економічну відповідальність як системну цілісність. Соціальна відповідальність бізнесу – це відповідальність організацій перед людьми та компаніями, з якими організація взаємодіє в процесі своєї діяльності та в цілому і перед суспільством. Проведені дослідження щодо розуміння корпоративної соціальної відповідальності між керівними підприємств та населення України, де встановлено, важливим напрямом являється випуск якісної продукції, а працівникам важливою складовою являється високі заробітні плати.

Список використаних джерел

1. Oleksiv I., Lema H., Kharchuk V., Lisovych T., Dluhopolskyi O., Dluhopolska T. Identification of stakeholder's importance for the company's social responsibility using the analytic hierarchy process. 10th International Conference on Advanced Computer Information Technologies (16-18 September 2020). Deggendorf, Germany, 2020. P. 573-576.
2. Porter M., Kramer M. Strategy and society: the link between competitive advantage and corporate social responsibility. *Harvard Business Review*. 2009. Vol. 84(12). P.78-94. URL: <http://svb.org.ua/contacts> (дата звернення 04.03.2023).
3. Антохов А. А. Інноваційні стратегії соціальної відповідальності бізнесу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 18. С. 5-10.
4. Грішнова О. А. Соціальна відповідальність у контексті подолання системної кризи в Україні. URL: <https://dse.org.ua/arhchive/15/3.pdf> (дата звернення 09.03.2023).
5. Гудзинський О. Д., Судомир С. М. Соціальна відповідальність бізнесової діяльності в аграрному секторі економіки. *Вісник ХНАУ*. 2018. № 3. С. 211-219.
6. Гудзинський О. Д., Судомир С. М., Гуренко Т. О. Теоретико-методологічні засади результативного управління розвитком підприємств: монографія. Київ: ЦП «Компринт», 2017. 404 с.
7. Гудзинський С. О. Соціальна відповідальність бізнесу: її сутність та роль в регулюванні зайнятості. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету*. 2013. № 2(2) С. 63-72

8. Колот А. М. Корпоративна соціальна відповідальність: еволюція та розвиток теоретичних поглядів. *Економічна теорія*. 2013. № 4. С. 5-26
9. Корпоративна соціальна відповідальність бізнесу: монографія / під заг. ред. М. П. Буковинської. Київ: ЦП «Компринт», 2015. 297 с.
10. Корпоративна соціальна відповідальність: моделі та управлінська практика / М. А. Саприкіна, О. Ляшенко, М. А. Саєнсус, Г. А. Місько, А. Г. Зінченко. Київ: ТОВ «Фарбований лист», 2011. 480 с.
11. Кусик Н. Л., Ковалевська А. В. Ефективність соціально відповідальної діяльності: взаємозв'язок з інвестиційним кліматом та привабливістю. *Формування сучасних механізмів розвитку інноваційної сфери економіки*. 2013. Вип. 11. С. 280-300.
12. Новікова О. Ф., Дейч М. Є., Панькова О. В. та ін. Діагностика стану та перспектив розвитку соціальної відповідальності в Україні (експертні оцінки): монографія. Донецьк, 2013. 296 с.
13. Олійник О. В. Соціальна відповідальність міжнародного бізнесу як стратегія діяльності підприємств України: європейський досвід. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2017. Вип. 3. С. 104-110.
14. Палех Ю. І. Ключі до успіху, або організаційна та управлінська культура. Київ: Вид-во Європ. ун-ту фінансів, інформ. систем, менеджмент і бізнесу, 2000. 211 с.
15. Система менеджменту інституціональної трансформації економіки України (теоретико-методологічний аспект): колективна монографія / [О. Д. Гудзинський, С. М. Судомир, Ю. С. Гудзинська та ін.]; за заг. ред. О. Д. Гудзинського. Київ: ТОВ «Аграр Медіа Груп», 2012. 771 с.
16. Судомир С. М. Формування системи управління розвитком сільськогосподарських підприємств: теорія, методологія: монографія. Київ: ЦП «Компринт», 2015. 469 с.
17. Форд Генрі. Моє життя та робота / пер. з англ. Уляни Джаман. Київ, 2016. 344 с.
18. Мочерний С. В. Економічний енциклопедичний словник / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устенко, С. І. Юрій; [За ред. С. В. Мочерного]. У 2 т. Т. 1. Львів: Світ, 2005. 616 с.

References

1. I. Oleksiv I., Lema H., Kharchuk V., Lisovych T., Dluhopolskyi O., Dluhopolska T. (2020, 16-18 September). Identification of stakeholder's importance for the company's social responsibility using the analytic hierarchy process. *10th International Conference on Advanced Computer Information Technologies*, 573-576.
2. Porter M., Kramer M. (2009). Strategy and society: the link between competitive advantage and corporate social responsibility. *Harvard Business Review*, 84(12), 78-94. URL: <http://svb.org.ua/contacts>.
3. Antokhov A. A. (2018). Innovative strategies of social responsibility of business. *Investments: practice and experience*, 18, 5-10 [in Ukrainian].
4. Grishnova O. A. (2011) Social responsibility in the context of overcoming the systemic crisis in Ukraine. <https://dse.org.ua/arhive/15/3.pdf> [in Ukrainian].
5. Gudzinsky O. D., Sudomyr S. M. (2018). Social responsibility of business activity in the agrarian sector of the economy. *KHNAU Bulletin*, 3, 211-219 [in Ukrainian].
6. Gudzinskyi O. D., Sudomyr S. M., Gurenko T. O. (2017). Theoretical and methodological principles of effective management of enterprise development: monograph. Kyiv: CP "Comprint" [in Ukrainian].
7. Gudzynskyi S. O. (2013). Social responsibility of business: its essence and role in regulating employment. *Collection of scientific works of Tavriyya State Agro-Technological University*, 2(2), 63-72 [in Ukrainian].
8. Kolot A. M. (2013). Corporate social responsibility: evolution and development of theoretical views. *Economic theory*, 4, 5-26 [in Ukrainian].
9. Corporate social responsibility of business: monograph (2015) / edited by M. P. Bukovynska. Kyiv: CPU "Comprint" [in Ukrainian].
10. Corporate social responsibility: models and management practice (2011) / Saprykina M. A., Lya-shenko O., Saensus M. A., Misko G. A., Zinchenko A. G., (edited by Doctor of Economics ., prof., retired figure of science and technology of Ukraine O. S. Redkina). Kyiv: "Farbovany list" [in Ukrainian].
11. Kussyk N. L., Kovalevska A. V. (2013). Effectiveness of socially responsible activity: relationship with investment climate and attractiveness. *The formation of modern mechanisms for the development of the innovative sphere of the economy*, 280-300 [in Ukrainian].
12. Novikova O. F., Deich M. E., Pankova O. V. and others. (2013). Diagnostics of the state and prospects for the development of social responsibility in Ukraine (expert assessments): monograph. Donetsk [in Ukrainian].
13. Oliynyk O. V. (2017). Social responsibility of international business as a strategy of Ukrainian enterprises: European experience. *Problems of the theory and methodology of accounting, control and analysis*, 3, 104-110 [in Ukrainian].
14. Palekh Y. I. (2000). Keys to success, or organizational and management culture. Kyiv: View of Europe. University of Finance, inform. systems, management and business [in Ukrainian].
15. The management system of the institutional transformation of the economy of Ukraine (theoretical and methodological aspect): collective monograph (2012) / [O. D. Gudzynskyi, S. M. Sudomyr, Yu. S. Gudzynska, etc.]; in general ed. O. D. Gudzinsky. Kyiv: "Agrar Media Group" [in Ukrainian].
16. Sudomyr S. M. (2015). Formation of the management system for the development of agricultural enterprises: theory, methodology: monograph. Kyiv: CP "Comprint" [in Ukrainian].
17. Ford Henry. (2016). My life and work / trans. from English Ulyan Zhaman. Kyiv.
18. Mocherny S. V. (2005). Economic encyclopedic dictionary / S. V. Mocherny, Y. S. Larina, O. A. Ustenko, S. I. Yuriy; [Editor's note S. V. Mocherny]. In 2 vols. Vol. 1. Lviv: Svit [in Ukrainian].